

Opgiv den u-økonomiske vækst (Abandon the un-economic growth)

Nørgaard, Jørgen

Published in:
JAK-bladet,

Publication date:
2009

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link back to DTU Orbit](#)

Citation (APA):
Nørgaard, J. (2009). Opgiv den u-økonomiske vækst (Abandon the un-economic growth). *JAK-bladet*, 79(3), 14-17.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

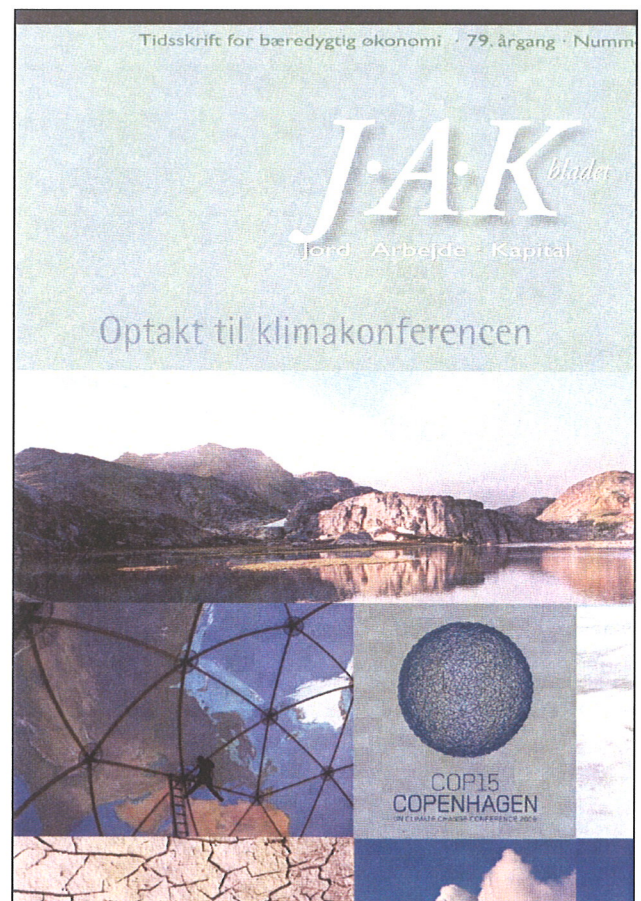
Opgiv den u-økonomiske vækst

Af Jørgen Stig Nørgård, lektor emeritus på DTU

Fra tidsskriftet:

Reference:

Nørgård, J.S. (2009): 'Opgiv den u-økonomiske vækst'. *J.A.K.-bladet. Tidsskrift for bæredygtig økonomi*. Årg. 79, No 3, Juli 2009, side 14-17.

Juli 2009

J.A.K. bladet

J.A.K. medlemsblad for Landsforeningen
Jord · Arbejde · Kapital

Det er Landsforeningen J.A.K.s formål gennem oplysning at rejse en bevægelse for gennemførelse af folkets menneskelige og økonomiske frigørelse – samt arbejde for oprettelse af praktiske funktioner til gennemførelse af dette formål.

Landsforeningens adresse er:

Drejergårdsvej 4, 8600 Silkeborg
Tlf./Fax 86 85 17 88
www.jak.dk
E-mail: landsforeningen@jak.dk

Ansvarshavende redaktør:

Lis Poulsen

Redaktionsudvalg:

Lis Poulsen. Tlf./fax 86 85 17 88
E-mail: jak-bladet@jak.dk
Poul Busk Sørensen. Tlf./fax 36 70 82 30
E-mail: pbusks@mail.dk
Uffe Madsen. Tlf. 86 82 94 94
E-mail: UffeMadsen@mail.tele.dk
Peter Djurtoft. Tlf. 58 26 71 23
E-mail: djurtoft@andelskassen-jak-slagelse.dk
Jakob Mikkelsen. Tlf. 75 27 12 70
E-mail: Jakob.Mikkelsen@mail.dk
Julian Sonne. Tlf. 50 31 90 46
E-mail: jhs@insuec.com
Niels Erik Bach Boesen. Tlf. 86 80 07 06
E-mail: neb@bachboesen.dk

Henvendelse til Landsforeningens ledelse:

Formand: Formand: Jakob Mikkelsen,
Broengvej 2, 6840 Oksbøl
Tlf. 75 27 12 70 / 20 20 70 50
E-mail: Jakob.Mikkelsen@mail.dk

Næstformand: Helle Munch Oldefar,
Turkisvej 4 B, 5210 Odense NV
Tlf. 50 55 57 27 E-mail: oldefar@usa.com

Kasserer: Lars Fomsgaard, Clausholmvej 225,
Tustrup Vase, 8900 Randers
Tlf. 87 52 00 18 / 22 16 94 94
E-mail: lfomsgaard@mail.tele.dk

Sekretær: Gitte Munkholm Frederiksen-Nielsen,
Mølholtvej 102, Møholt, 9300 Sæby
Tlf. 98 86 70 93 / 26 53 96 45
E-mail: Gitte.munkholm.nielsen@skolekom.dk

Medlemsansvarlig: Bjarne Hindsgaul,
Mosedevej 14, 2670 Greve
Tlf. 20 20 26 28
E-mail: bjhi@webspeed.dk

Henrik Friis, Friland 10, Feldballe, 8410 Rønde
Tlf. 28 56 15 31 E-mail: info@viden.dk

Julian Sonne, Schacksgade 6 st. tv.,
1365 København K
Tlf. 50 31 90 46
E-mail: jhs@insuec.com

Layout: Niels Erik Bach Boesen,
Nygade 39 B 8600 Silkeborg,
Tlf. 86 80 07 06
E-mail: neb@bachboesen.dk
Tryk: Green Graphic

Trykt på 100% genbrugspspir

I N D H O L D

- 3 Leder af Jakob Mikkelsen, formand for Landsforeningen J.A.K.
- 4 En præsentation af Landsforeningen J.A.K.s nye bestyrelse
- 6 • Vejen mod en klimaaftale
Connie Hedegaard, klima- og energiminister
- 8 Klimakonference i København
Peter Djurtoft
- 10 Fremtidens mangelvare: Vitale økosystemer
Tina Læbel, redaktør Global Økologi
- 14 Opgiv den u-økonomiske vækst
Jørgen Stig Nørgård, lektor emeritus på DTU
- 18 J.A.K. pengeinstitutternes regnskabstal
Uffe Madsen
- 20 Fra fødsler til salater
Poul Busk Sørensen
- 21 En aften om Grønland i ord og billeder
Folkeuniversitetet og Foreningen NORDEN.
Aftenens taler er Bent Heiselberg.
- 22 Nyt fra Landsforeningen J.A.K.s bestyrelse
Jakob Mikkelsen
- 23 Efterårets repræsentantskabsmøde Landsforeningen J.A.K.

Eftertryk velkommen
ved kildeangivelse.
Indholdet i de enkelte artikler
udtrykker ikke nødvendigvis
Landsforeningen J.A.K.s holdning.
Henvendelse ang. medlemskab,
abonnement, artikler og
annoncer:

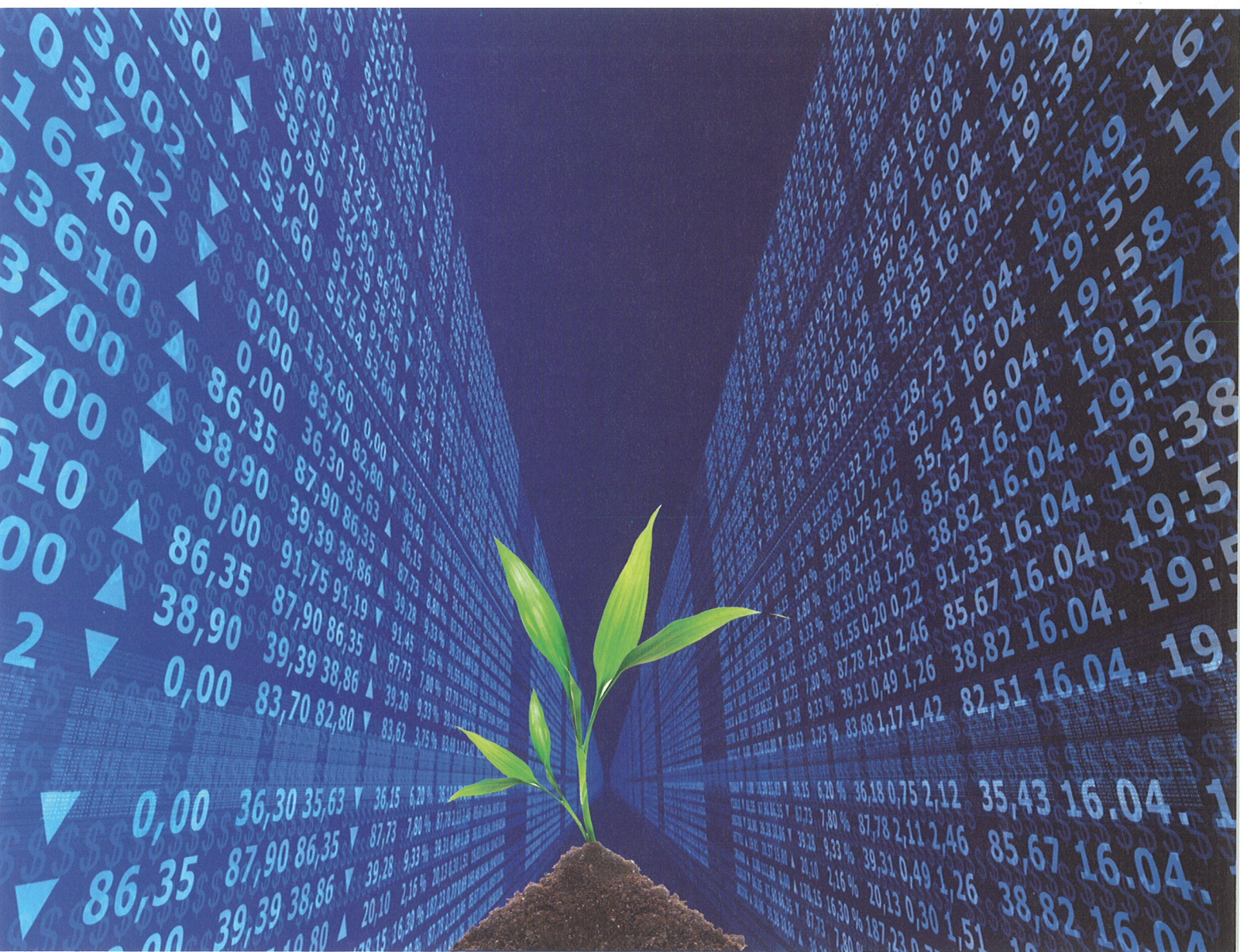
J.A.K. bladet
Redaktør
Lis Poulsen, Drejergårdsvej 4,
8600 Silkeborg
Tlf./fax 86 85 17 88
E-mail: jak-bladet@jak.dk

Deadlines

Nr. 4 udkommer primo oktober 2009
Deadline 15. august 2009

Opgiv den u-økonomiske vækst

Af Jørgen Stig Nørgård, lektor emeritus på DTU

Hvorfor prøver vi desperat at ekspandere vores BNP ud over det optimale? Herman Daly sammenligner den neoklassiske økonomis krav om stadig vækst med et fly, der ikke kan holde sig oppe uden en vis høj hastighed, og foreslår at skifte til en helikopter.

Netop som eksperter verden over kæmper med at finde politiske løsninger på klimaproblemerne før topmødet i København senere i år, så dukker det hidtil mest perspektivrige bidrag til en løsning op, ganske uventet og uplanlagt. Den finansielle opbremsning i vores velstand har givet et markant fald i det klimatruende CO₂-udslip og i det øvrige pres på naturen. Denne for-

bedring stemmer ganske vist ikke med myten om, at der slet ikke er nogen kobling mellem vækst i bruttonational-produktet, BNP, og miljøbelastningen – en påstand, som både forskere og politikere har haft travlt med at bringe til torvs som undskyldning for ubekymret at kunne fortsætte væksten. Men aflivningen af en sådan myte er vel til at leve med, især når den bekræfter almindelig sund fornuft. Et oplagt politisk virkemiddel til at reducere CO₂-udslippet har altså set dagens lys: brems overflodslandenes fråds og spild med køb-og-smid-væk osv. Opgiv forsøg på genoplivning af den uøkonomiske vækst i BNP, dvs. en økonomisk udvikling, der reelt gør os fattigere, jo mere den vokser.

Sats i stedet for på at bevæge vores økonomi hen mod en bæredygtig og dynamisk ligevægts-økonomi med bedre velfærd.

Udtrykket uøkonomisk vækst

er lanceret af den amerikanske økonom, Herman Daly, hvis seneste bog netop er udkommet på dansk under titlen 'Nødvendighedens Økonomi'. Meget tyder på, at den vækst, vi i de seneste årtier har oplevet i de velstående landes BNP, i virkeligheden er uøkonomisk i den forstand, at de ekstra omkostninger overgår de opnåede gevinster – at der faktisk skabes flere 'onder' end goder. Vi er blevet stopfodret med, at BNP illustrerer, hvor godt det går økonomisk. De fleste økonomer hopper uden protest med på dette tilsyneladende objektive og præcise mål, som de kan putte ind i deres kære matematik- og computermodeller, desuagtet at de samme økonomer erkender, at BNP ikke er – og aldrig har været ment som – et mål for et lands velfærd. Altså, de benytter sig af et ret præcist defineret, men bevidst forkert mål.

Vækst i BNP er ganske vist udtryk for visse gevinster, men omkostningerne ved væksten ses der i nogen grad bort fra i BNP. Det gælder forbruget af naturens ressourcer. Selv om der er omkostninger ved at udvinde f.eks. kul og vand, anses ressourcerne som sådan for uendelige og derfor gratis, hvorfor de slet ikke figurerer i BNP-regnskabet som en omkostning. Andre fælles omkostninger ved væksten, som f.eks. samfundets bekæmpelse af CO₂-forurening og behandling af velstandsrelaterede sygdomme, regnes ganske vist med i BNP, men tælles som et positivt bidrag! Hvis man i stedet for, som det er normal praksis i regnskabsførelse, trækker omkostninger fra gevinsterne, peger forskellige undersøgelser mod, at bl.a. amerikanerne ikke har haft reel økonomisk fremgang i årtier, på det seneste snarere nedgang. Går man et skridt videre og undersøger hvilken tilfredshed og oplevelse af lykke, som væksten i BNP skaber, spores der heller ikke fremgang. Det er derfor nærliggende at vurdere, at BNP i overflodslandene har passeret sin optimale størrelse, og at yderligere vækst altså er uøkonomisk. I den situation bliver opgaven at sikre en gradvis overgang fra en falleret og forblændet vækstøkonomi til en bæredygtig ligevægtsøkonomi. Det er ikke så umuligt som det måske lyder, og de nordiske lande er på flere måder godt rustet til at være pionerer.

Det var flot af den britiske regering, da den for 4 år siden nedsatte en kommission til undersøgelse af landets muligheder for en bæredygtig udvikling og gav kommissionen frie hænder til visionær tænkning om fremtiden. Og det er fint, at kommissionen udnyttede friheden, og bl.a. inddrog H. Daly i arbejdet. Resultatet fremgår i nogen grad af kommissionsrapportens titel *Prosperity without Growth?* (Fremgang uden Vækst?).

På den baggrund virker det lidt usselt, at den danske regering, der gerne vil fremstå som miljøpioner, stædigt ved nedsættelse af kommissioner, f.eks. Velfærdskommissionen, der barslede i 2006, og Klimakommissionen, der blev nedsat i 2008, binder medlemmerne til at skulle basere arbejdet og resultaterne på høj fremtidig vækst i BNP. – Er den slags pålæg ligefrem udtryk for en angst for, at kommissionerne skulle komme op med en bedre løsning uden vækst i BNP?

I en bæredygtig ligevægtsøkonomi

spiller fordelingen af velstanden en afgørende rolle. I den dominerende, neoklassiske økonomi, hvor man betragter verdens naturressourcer som uendelige, kan man forsvare stor ulighed ud fra forestillingen om, at den velbeslåede storforbruger ikke tager noget fra nogen. I det øjeblik man erkender naturens begrænsninger for menneskenes udfoldelse på kloden, får et krav om mere lige fordeling af indkomst og forbrug imidlertid en meget stærkere legitimitet, både moralsk og økonomisk. Moralsk, fordi alle burde have samme ret til naturens begrænsede gaver. Økonomisk, fordi det er velkendt, at man får mere nytte og velfærd ud af en lige fordeling. Tusind kroner ekstra til en sygehjælper forbedrer velfærden mere end det samme beløb til en bankdirektør. At liberalistisk orienterede politikere ikke umiddelbart tager vækstens begrænsninger til sig, kan ikke overraske. Det kan derimod vække undren, at socialt funderede partier ikke straks tilegner sig dette økologisk og økonomisk velbegrundede lighedsargument i deres politik.

For USA's erhvervsliv vurderer Daly, at de højeste indkomster er over 500 gange så høje som de laveste. Som et led i omstillingen foreslår han en gradvis indskrænkning af dette forhold mellem maksimum- og minimum-indtægter, f.eks. gennem mere progressive indkomstskatter, indtil man når ned på et rimeligt forhold. Platon mente, forholdet passende kunne være fire. Tanken om en sådan mindske af uligheden er ikke helt ukendt i Danmark med vores traditioner for en relativ stor lighed, som også blev mobiliseret under den seneste diskussion omkring bankdirektørers aflønninger. Derudover vejer det tungt til fordel for større lighed i en bæredygtig ligevægtsøkonomi, at der jo ikke er brug for incitamenter til at stimulere en fortsat uøkonomisk vækst. Af samme grund argumenterer Daly for at spare milliardudgifter til reklamer ved at beskatte dem kraftigt, fordi de faktisk udgør en chikane mod offentligheden. 'Hvis økonomerne virkelig tror på, at forbrugeren har magten, så bør man også lytte til forbrugeren i stedet for at manipulere, lokke, irritere og lyve for ham eller hende'.

Den værste følge af en finanskrise,

som de normalt plejer at forløbe, er stigende arbejdsløshed. I en bæredygtig ligevægtsøkonomi vil der, med

dens opbremsning i væksten, være en endnu stærkere tendens til fald i behovet for arbejdskraft, selv om f.eks. øget genbrug, vedligeholdelse og reparation vil trække i modsat retning. Men mindre behov for arbejde behøver naturligvis ikke være en pestilens, hvis man blot sørger for at fordele arbejdet mellem de interesserede, simpelthen ved på forskellig måde at justere arbejdstiden. Kun hvis man, som det har været kutyme, udmønter et fald i arbejdsbehovet i fyring af nogle af medarbejderne, mens resten knokler videre, '...er det sikret, at den uundgåelige fritid vil medføre skade hele vejen rundt i stedet for blive en almindelig kilde til lykke' som den britiske filosof Bertrand Russells udtrykte det i 1930'erne. En mere vanvittig løsning end fyringer havde han svært ved at forestille sig. Også Daly indser, at den tekniske udvikling af miljømæssige årsager i stigende grad bør omsættes i mere fritid.

Der opstod da også allerede i 1990'ernes finansielle tilbageslag i Danmark og andre europæiske lande en solidarisk model med at fordele arbejdet på de ramte arbejdspladser ved på skift at tage fri, f.eks. nogle dage om måneden. Med mere eller mindre supplerende dagpenge på fridagene er nedgangen i indkomst minimal, og livskvaliteten får ofte et skub opad. Denne model med arbejdsfordeling er i den nuværende krise blevet genoplivet på en del virksomheder, flot tilskyndet af

arbejdsministeren. Men, men, men, på den absolutte betingelse, at der kun må være tale om midlertidige nødløsninger i nogle måneder. I stedet burde man betragte arbejdsfordelingen som et vigtigt skridt på vejen mod en ligevægtsøkonomi, hvor arbejdstiden generelt justeres til bedre at passe til folks ønsker, og hvor ingen tvinges ud i længere lediggang.

Til støtte for nedsættelse af den generelle arbejdstid viser gentagne grundige undersøgelser, at et stigende flertal af danskere, nu oppe på 73 % ifølge Institutet for Konjunktur Analyse 2008, vil foretrække at arbejde mindre frem for at tjene mere, hvis de havde valget. Tager man udgangspunkt i disse prioriteringer, så er der god grund til at betragte en nedsat arbejdstid som en forøgelse af velfærden. Og omvendt, hvis en satsning på vækst i BNP 'belemrer' det store flertal af borgere med noget andet end det, den fritid de ønsker, så er det rimeligt at tale om endnu et element af uøkonomisk vækst.

En af de store forhindringer

for at gennemføre en omstilling til en bæredygtig ligevægt er globaliseringens frihandel, som bør erstattes af internationalt reguleret samhandel og kapitaloverførsel. Her ser Daly en vigtig ny rolle for de internationale økonomiske institutioner som World Trade Organisa-

tion, International Monetære Fund og Verdensbanken. Frem for som hidtil ukritisk at fremme al BNP vækst skulle disse internationale institutioner styre og dirigere væksten derhen i verden, hvor der er mest behov for den.

I en tid, hvor politikere så småt begynder at indse, hvordan man rent teknisk kan udnytte energien og miljøet mere effektivt, er det forfriskende, at Daly prioriterer besparelser og mådehold højere end teknisk effektivitet. Forskellen på besparelser og effektivitet kan illustreres ved, at med en mere effektiv bil kan du køre flere km pr. liter benzin, hvilket dog ikke forhindrer et større benzinförbrug, nemlig hvis du kører mere eller hurtigere. Sparsommelighed handler derimod om faktisk at bruge færre liter benzin, punktum. Med teknisk effektivisering vil en vækstøkonomi blive tilskyndet til at fortsætte uanfægtet eller endog blive accelereret. Danmark udmærker sig internationalt ved også i regeringskredse at tale og skrive om energibesparelser som et mål, hvor andre lande kun taler om effektivisering. Denne danske sprogbrug bør imidlertid også overføres til politisk handling, f.eks. ved at begrænse bilkørslen, tilskynde til langsommere udskiftning af varige forbrugsgoder osv. Tekniske landvindinger kan være væsentlige, men kun hvis besparelser i det totale forbrug prioriteres højere.

Hvorfor prøver vi desperat

at ekspandere vores BNP ud over det optimale? Herman Daly sammenligner den neoklassiske økonomis krav om stadig vækst med et fly, der ikke kan holde sig oppe uden en vis høj hastighed. Nu forholder det sig imidlertid således, at væksten ikke kan fortsætte i al evighed, og at mange landes økonomier allerede synes at have vokset sig større, end hvad godt er. Vil man undgå et havari, må 'flyet' derfor landes på en kontrolleret måde, og så evt. erstattes af en helikopter, der kan holde sig oppe uden at skulle fare af sted.

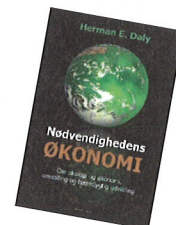
Skal man strække Dalys fly-metafor endnu videre, kan man få en stærk mistanke om, at politik er domineret af økonomer, der overhovedet ikke har lært, hvordan man skal 'lande' en økonomi på en ordentlig måde, og derfor naturligvis finder denne manøvre helt umulig. I den virkelige verden har vi hørt om terrorister, der tog pilotuddannelse, men som ikke fulgte lektionerne i at lande et fly, da de slet ikke havde til hensigt at lande flyene. Hvis ikke 'Djæf'erne i dag får lektioner i, hvordan man bringer en økonomi til en ordentlig og rolig standsning, når man har nået målet, en god velfærd baseret på en dynamisk og bæredygtig økonomi, så bør lærebøgerne hurtigst muligt skiftes ud med nogle af de mange, der findes om økologisk økonomi, en disciplin, som har mere hold i den fysiske virkelighed end de matematiske øvelser, der dominerer de neoklassiske luftkasteller. På samme måde, som det rent faktisk for nylig

lykkedes en pilot tæt på havari at lande et fly sikkert på Hudson floden, således findes der også hundredvis af økonomer, der i årtier har arbejdet med, hvordan en økonomi kan 'landes'. Det er på tide at lytte til dem, f.eks. pioneren H. Daly.

Selv mener Daly, at han efter sin uddannelse i 1960'erne let kunne være endt som en konventionel neoklassisk økonom, og som sådan ville have været overbevist om, at vækst er nøglen til at løse alle menneskehedens problemer. Dalys tiltro til vækst blev imidlertid rystet, da han tog en doktorgrad hos en af den tids mest respekterede amerikanske økonomer, Georgescu-Roegen, som var begyndt at afsløre de afgørende fejl ved neoklassisk økonomi, nemlig at den ikke tillægger forbruget af naturen som ressourcekilde og affaldsdepot nogen værdi. Efter et ophold i det fattige Brasilien og læsning af Rachel Carsons bog 'Det tavse forår' var Dalys tillid til vækst som ubetinget målsætning helt fordampet og erstattet af en dyb bekymring over hans kollegers ligegyldighed over for økonomiens indgreb i det fysiske miljø. □

Herman Daly, 2009:

Nødvendighedens Økonomi – Om økonomi og økologi, omstilling og bæredygtig udvikling.
Forlaget Hovedland.

Blå bog

Jørgen Stig Nørgård

Født 1933. Uddannet civilingeniør.

Har siden 1970'erne arbejdet med undervisning og forskning med hovedvægt på, hvordan man kan kombinere et bæredygtigt miljø og en god levestandard for alle på Jorden.

Han har i den forbindelse arbejdet med teknologi, økonomi, sociologi osv. og skrevet talrige bøger og artikler, samt holdt foredrag både i Danmark og ikke mindst internationalt, ligesom han har været medlem af forskellige regeringsudvalg inden for energibesparelser.

Siden 2003 lektor emeritus på DTU.